

Könyvtári trendek a statisztikai adatok tükrében (1998–2002)

Bevezető

A Könyvtári Intézet munkatársai időről időre kísérletet tesznek arra, hogy a statisztikai adatok segítségével rámutassanak azokra az eltérésekre és tendenciákra, amelyek a különböző helyzetű könyvtárakat jellemzik. Korábban két tanulmányt is publikáltunk ebben a témában, mind a két alkalommal tíz-tíz év változásait bemutatva.¹ Jelen dolgozatunkban elsősorban a mai helyzetre koncentrálnunk, illetve az elmúlt öt év változásait vesszük alaposabban szemügyre.

Elemzésünk – reményeink szerint – segítséget nyújthat a minőségmenedzsment szemlélet és gyakorlat minél szélesebb elterjedéséhez, különös tekintettel a tudatos teljesítményértékeléshez, a különböző régiók, megyék és könyvtárak adatainak összevetéséhez. Munkánkkal elsősorban a különböző időpontokban és helyszíneken elért eredmények eltéréseire, kiugró értékeire, a trendek irányultságára hívjuk fel a figyelmet, és kevésbé vállalkozunk arra, hogy az egyes eltérések sokrétű okait feltárjuk. Mindezen feladatok az egyes könyvtárakra várnak, csakúgy, mint a lemaradás okai megszüntetésének és a felzárkózás módszereinek összegyűjtése, kidolgozása és alkalmazása.

A könyvtárakra vonatkozó adatokat az évente megjelenő könyvtári statisztikai kiadványokból vettük. Itt szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy ezek az alapadatok mindenki számára hozzáférhetőek nyomtatott² és elektronikus formában³ is, tehát az elemzések az egyéni igényeknek megfelelően kiegészíthetők, bővíthetők, finomíthatók.

Országos adatok

A jelenlegi helyzet

Megbízható adataink több évre, sőt évtizedre visszamenőleg elsősorban a települési könyvtárakra vonatkozólag vannak. Az utóbbi időszakban jelentősen nőtt a munkahelyi, szak- és felsőoktatási könyvtárak (továbbiakban: szakkönyvtárak) adat-

1 VIDRA Szabó Ferenc: Néhány könyvtári mutató alakulása 1985 és 1995 között. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. 6. sz.; VIDRA Szabó Ferenc: A legfontosabb könyvtári mutatók változásai, 1989–1999. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2001. 4. sz.

2 Könyvtári statisztika. Könyvtári Intézet, Budapest. Megjelenik: évenként. Előbb: Teke és szakma.

3 Letölthető: www.ki.oszk.hu/szolgalatasaink.html

szolgáltatói megbízhatósága, teljesen kiesett viszont a látókörünkől az iskolai könyvtárak területe, mivel ezzel a feladattal az Oktatásügyi Minisztérium foglalkozik.

A legfrissebb – 2002-es – adatok szerint 2853 települési és 632 szakkönyvtárt tartunk nyilván (*1. táblázat*). Meg kell jegyeznünk, hogy a könyvtárak valós száma ennél alighanem több is és kevesebb is. Több azért, mert az utóbbi évek igen alapos felderítési munkája ellenére még mindig vannak „lappangó” könyvtárak, amelyek nem szolgáltatnak adatokat, és amelyek létezéséről nem is tudunk. Ezek az intézmények elsősorban kisebb szakkönyvtárak, amelyek születését, átalakulását és megszűnését szinte lehetetlen nyomon követni. A statisztikákban közölteknél ugyanakkor valójában kevesebb önálló könyvtár található az országban, hiszen a könyvtárak nyilvánosságát szabályozó törvény megjelenése óta lehetőség van arra, hogy az intézmények külön egységei önállóan is nyilvánossá válhassanak annak ellenére, hogy szervezetenként az anyaintézményhez tartoznak. Ez a jelenség főleg a felsőoktatási intézmények könyvtárainál figyelhető meg, ahol például a tanszéki könyvtárak önállóan is szerepelhetnek a listán. Ennek a helyzetnek a tisztázása az elkövetkezendő időszak egyik fontos feladata.

1. táblázat

A könyvtárak alapadatai, 2002

	Települési könyvtárak	Shak- könyvtárak	Együtt
A könyvtárak száma	2 853	632	3 485
A szolgáltatóhelyek száma	3 449	1 641	5 090
Összes alapterület (m ²)	422 155	291 385	713 540
Főfoglalkozású könyvtárosok száma	3 348	2 780	6 128
Az állomány nagysága (db)	45 559 575	65 812 196	111 371 771
Az éves állománygyarapodás mértéke (db)	1 235 791	1 262 568	2 498 359
Befratkozott olvasók száma	1 426 804	649 980	2 076 784
A könyvtárhasználatok száma	19 327 705	12 505 701	31 833 406
A kölcsönzések száma	10 676 355	3 640 283	14 316 638
A kölcsönzött dokumentumok száma	34 398 836	8 960 501	43 359 337
Az állománygyarapításra fordított összeg (ezer Ft)	1 707 788	4 756 795	6 464 583

A könyvtárak számánál finomabb mutatónak számít a szolgáltatóhelyek száma, hiszen ez független a szervezeti hovatartozástól, és lényegében azt mutatja meg, hogy a használó hány helyen fér hozzá könyvtári szolgáltatáshoz. Adataink szerint a települési könyvtárak 3449, a szakkönyvtárak pedig 1641 szolgáltatóhelyet tartanak nyilván, tehát – leszámítva az iskolai könyvtárakat – összesen több mint ötezer helyszínen vehetünk igénybe könyvtári szolgáltatást.

Az ötezer könyvtári részlegben összesen hétszázezer négyzetméternyi alapterületen több mint hatezer főfoglalkozású könyvtáros van a segítségünkre, hogy a százmilliónál is több dokumentum közül a kétmillió beiratkozott olvasó megtalálja az éppen neki valót. A táblázat adatait szemlélve azonban máris jelentős különbségeket fedezhetünk fel a két típus között. A magyarázat kézenfekvő: a települési

könyvtárak között jelentős a száma az aprófalvas települések kicsiny intézményei-
nek, míg a másik csoportban inkább a többmilliós állománnyal rendelkező, or-
szágos hatáskörű szakkönyvtárak dominálnak.

A legszembetűnőbb különbség az állomány nagyságának tekintetében van, hi-
szén a szakkönyvtárak összességében mintegy húszmillióval nagyobb állo-
mánnyal rendelkeznek, és az éves állománygyarapítás meghaladja a települési
könyvtárak hasonló adatait, az állománygyarapításra fordított összeg pedig több-
szöröse azokénak. Az adatokban jól tükröződik a kétféle könyvtárhasználói ma-
gatarítás is: a települési könyvtárakban még ma is inkább a kölcsönzés a megha-
tározó, a szakkönyvtárakban viszont a helyben használat.

A 2. táblázatból még szemléletesebben kiolvashatóak ezek a markáns külön-
bségek: a települési könyvtárakban átlagosan csak tizenötezer dokumentumot ta-
lálunk egy intézményben, míg a szakkönyvtárakban átlagosan százezret. A szak-
könyvtárakba átlagosan több mint kétszer annyi olvasó iratkozik be, és majdnem
háromszor annyian látogatják, mint a másik típushoz tartozót, ugyanakkor a köl-
csönzési alkalmak és a kölcsönzött dokumentumok számának átlaga alig külön-
bözik. Azt kell mondanunk, hogy az egy főfoglalkozású könyvtárosra jutó átlagos
könyvtárhasználatok számában az egyéb különbségek ellenére nincs akkora elté-
rés, mint amekkorát vártunk: a települési könyvtárakban 5800 használat jut egy
könyvtárosra, a szakkönyvtárakban pedig 4500.

2. táblázat

Viszonyszámok, 2002

	Települési könyvtárak	Szak- könyvtárak	Együtt
Állomány/a könyvtárak száma	15 969	104 133	31 957
Állomány/a szolgáltatóhelyek száma	13 210	40 105	21 881
Befiratkozott olvasó/a könyvtárak száma	500	1 028	596
Befiratkozott olvasó/a szolgáltatóhelyek száma	414	396	408
A könyvtárhasználatok száma/a könyvtárak száma	6 775	19 788	9 134
A könyvtárhasználatok száma/a szolgáltatóhelyek száma	5 604	7 621	6 254
A kölcsönzések száma/a könyvtárak száma	3 742	5 760	4 108
A kölcsönzések száma/a szolgáltatóhelyek száma	3 095	2 218	2 813
Kölcsönzött dokumentum/a könyvtárak száma	12 057	14 178	12 442
Kölcsönzött dokumentum/a szolgáltatóhelyek száma	9 974	5 460	8 519
Főfoglalkozású könyvtárosok száma/a könyvtárak száma	1,17	4,40	1,76
Főfoglalkozású könyvtárosok száma/a szolgáltatóhelyek száma	0,97	1,69	1,20
A könyvtárhasználatok száma/a főfoglalkozású könyvtá- rosok száma	5 773	4 498	5 195

Változások, tendenciák

A rendszerváltozás első tíz évében a legtöbb könyvtári jellemző kedvezőtlen
tendenciát mutatott: jelentősen csökkent a szolgáltatóhelyek és az év folyamán lel-
tárba vett állományegységek száma (3. táblázat). Ebben az időszakban szintén

csökkent – bár nem jelentősen – a beíratkozott olvasók, a kölcsönzők és a kölcsönzött állományegységek száma. Ugyanakkor valamelyest nőtt a könyvtárak alapterülete és a könyvtári állomány nagysága, valamint ugrásszerűen megnőtt – csaknem tízszeresére – az állománygyarapítás éves összege, amely jelenség az időszakra jellemző infláció és könyvéremelkedés miatt egyáltalán nem meglepő.

3. táblázat

**A települési könyvtárak adatai,
1989–1999**

	1989	1999	Eltérés (%)
Az év folyamán leltárba vett állomány	1 556 810	1 141 647	73
Szolgáltató helyek száma	4 284	3 273	76
Beíratkozott olvasók száma	1 534 160	1 364 488	88
Kölcsönzők száma	11 517 232	10 386 900	90
Kölcsönzött állományegységek száma	36 697 415	34 899 956	94
Alapterület (m ²)	364 750	383 418	105
Könyvtári állomány	40 802 376	43 355 549	106
Állománygyarapítás összege (ezer Ft)	142 357	1 368 162	966

Amennyiben az elmúlt öt év tendenciáit vizsgáljuk, szemünkbe ötlük, hogy az utóbbi egy-két évben a korábbi kedvezőtlen trendek megváltoztak, és több területen is javulás tapasztalható! (4. táblázat)

4. táblázat

**Trendek a települési könyvtárakban
1998–2002**

	1989	1998	1999	2000	2001	2002
A könyvtárak száma	n.a.	2 775	2 586	2 573	2 590	2 853
A szolgáltatóhelyek száma	4 325	3 315	3 273	3 132	3 242	3 449
Alapterület (m ²)	364 750	395 348	383 418	388 754	409 056	422 155
Állománygyarapodás (db)	1 556 810	1 201 687	1 141 647	1 164 266	1 129 405	1 235 791
Beíratkozott olvasók száma	1 554 351	1 350 225	1 364 488	1 357 449	1 388 016	1 426 804
Könyvtárhasználók száma	n.a.	15 947 560	16 478 045	16 560 559	17 947 709	19 327 705
Kölcsönzések száma	11 516 654	10 301 179	10 386 900	10 266 301	10 519 752	10 676 355
Kölcsönzött dokumentumok száma	37 040 082	35 210 119	34 899 956	34 494 389	34 321 118	34 398 836
Állománygyarapításra fordított összeg (ezer Ft)	141 689	1 139 856	1 368 162	1 213 279	1 594 820	1 707 788

A könyvtárak és a szolgáltatóhelyek száma a rendszerváltozástól kezdődően egészen 2000-ig folyamatosan csökkent, az utóbbi időben viszont a csökkenés megállt, sőt növekedést is tapasztalhatunk. Meg kell azonban jegyezni, hogy a változás mögött valószínűleg nem az új könyvtárak létesítésének hulláma áll, ha-

nem az, hogy egyre több könyvtár nyeri el a nyilvános címet, és ezzel automatikusan bekerül a statisztikai adatgyűjtés rendszerébe, valamint több olyan könyvtár ismét megkezdte a működését, amely korábban éveik zárva volt.

A könyvtárak összes alapterülete egyenletes emelkedést mutat, és ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy a kilencvenes évek könyvtárbezárási hullámát a meglévő könyvtárak korszerűsítése és bővítése, új épületek átadása ellensúlyozni tudta.

A beíratkozott olvasók száma a rendszerváltozás első tíz évében folyamatosan és egyenletesen csökkent, az utóbbi években viszont ez a tendencia is megfordulni látszik, ismét emelkedés tapasztalható.

A kölcsönzések, valamint a kölcsönzött dokumentumok száma a vizsgált időszak első tíz évében szintén jelentősen csökkent, majd a kölcsönzési alkalmak száma az utóbbi években ismét emelkedni kezdett, a kölcsönzött dokumentumok számának alakulása viszont inkább stagnáló képet mutat.

A könyvtárhasználati alkalmak számáról a korábbi évekből nincsenek megbízható adataink, a közelmúlt statisztikai adatai viszont jól tükrözik a mindennapi könyvtárosi tapasztalatot, amely szerint a szolgáltatások igénybe vétele a kölcsönzésről egyre inkább a helyben használatra tolódik át: ezek a mutatók az utóbbi öt évben egyenletesen és jelentősen emelkedtek.

Az állománygyarapításra fordított összeg az első tíz év alatt közel tízszeresére nőtt: 1989-ben 142 millió forint volt, 1999-ben pedig 1 milliárd 368 millió forint. Az előző évtized elejének árobbanását – ha némileg csökkentett tempóban – mégis jól követte a könyvtárak állománygyarapítási összege. A csúcstérületen 1992-ben volt, amikor a könyvtárak az előző évhez képest 65 százalékkal, az állománygyarapítás összege pedig 57 százalékkal nőtt – az összesített árindex (az infláció) viszont ebben az időszakban már túljutott a robbanás, és növekedési üteme mérséklődött. Az évtized végére mind az árindex, mind pedig a könyvtárak emelkedése megszűnt, sőt a könyvtárak növekedési üteme alacsonyabb lett az összesített árindexnél. Az 1998-as évet mindenképpen kiugrónak kell tekinteni, mert ekkor az előző évhez képest majdnem ötven százalékkal nőtt a gyarapításra fordított összeg. A kiugró jelenség egyik magyarázata alighanem abban rejlik, hogy ebben az évben lépett be többféle könyvtár-támogatási rendszer, mint például az érdekeltség-növelő támogatás vagy a felzárkóztató pályázat. Az évtized végére az infláció éves szinten tíz százalékra, a könyvtárak emelkedése 6 százalékra csökkent, ugyanakkor a könyvtárak állománygyarapításra fordított összege az előző évhez képest 20 százalékos emelkedést mutatott. A legutóbbi években mind az infláció, mind a könyvtár-emelkedés tovább csökkent, az állománygyarapítás összege viszont a 2000-es mélypont után, egyenletesen emelkedik.

A gazdálkodási adatok változásai

A könyvtárak gazdálkodási adatait a korábbiaknál is óvatosabban kell kezelni. Ha az időbeli változásokat nézzük, mindenképpen figyelembe kell venni az inflációt, amely nem egyenes arányban oszlik meg minden területen. Mászt jelent a könyvek beszerzési árának szempontjából, mászt az energiaárak vagy a bérek vonatkozásában. Az egy könyvtárra jutó éves összköltségek 1998 és 1999 között jelentősen emelkedtek, majd két éves visszaesést tapasztalhattunk, végül a 2002-es év ismét jelentős emelkedést mutat (5. táblázat). Az egy könyvtárhasználatra jutó

költség az elmúlt öt évben szinte egyenletesen emelkedett, mindössze 2000 és 2001 között volt némi visszaesés, míg az egy dokumentumkölcsonzésre jutó költség növekedése egyenletes volt. Amennyiben összevetjük a könyvtárak éves összköltségét, valamint az állománygyarapításra fordított összegnek az arányát, jelentős hullámzást tapasztalunk: a legmagasabb értéket 1999-ben találjuk, a mélypont 2000-ben volt, amelyet ismét egy emelkedés, majd ismét csökkenés követett. A könyvtárak összköltségvetése országos szinten a vizsgált időszakban minden évben emelkedett, az ingadozást az állománygyarapításra fordított összeg változásai befolyásolták (lásd a 4. táblázatot). Az 5. táblázat utolsó sorában található adatok azt mutatják, hogy a fenntartó milyen arányban veszi ki részét a könyvtár finanszírozásából, vagy – más megközelítésben – a könyvtár milyen mértékben kényszerül egyéb bevétel forrásokhoz jutni: pályázni, működési bevételt emelni stb. Mint az adatokból kitűnik, 1998-tól kezdődően egészen 2001-ig fokozatosan növekedett a fenntartó szerepvállalása, az utolsó évben viszont jelentősen csökkent.

5. táblázat

**A települési könyvtárak éves összköltségvetése
1998–2002**

	1998	1999	2000	2001	2002
Átlag költségvetés (ezer Ft)	3 067	3 413	4 247	4 398	4 754
A könyvtárhasználat költsége (Ft)	534	536	660	635	702
A dokumentumkölcsonzés költsége (Ft)	242	253	317	332	394
Az állománygyarapításra fordított összeg aránya (Ft)	13,39	15,50	11,10	14,00	12,59
A fenntartói finanszírozás aránya (Ft)	80,84	81,65	81,79	81,94	80,26

Átlag költségvetés: éves összköltség (ezer Ft)/a könyvtárak száma

A könyvtárhasználat költsége: éves összköltség/a könyvtárhasználatok száma

A dokumentumkölcsonzés költsége: éves összköltség/kölcsonzótt dokumentumok száma

Az állománygyarapításra fordított összeg aránya: állománygyarapításra fordított összeg/éves összköltség

A fenntartói finanszírozás aránya: éves fenntartói finanszírozás/éves összköltség

Régiós és megyei adatok⁴

A jelenlegi helyzet

Ismerve a hazai viszonyokat, nem meglepő, hogy az egyes megyék adottságai nagy mértékben különböznek egymástól. A 6. táblázat szemléletesen mutatja a különbözőségeket, amelyeket nagymértékben befolyásol az egyes megyék településszerkezete. Nyilvánvaló, hogy az aprófalvas dunántúli megyékben több könyvtárt találunk, mint az óriásfalvas alföldi megyékben. Nem ennyire kézenfekvő az

4 A megyék szerinti adatelemzésekből Budapestet – speciális helyzete miatt – kihagytuk! Elemzésünk során az alábbi régiós besorolást alkalmaztuk: *Közép-Magyarország*: Pest megye. *Közép-Dunántúl*: Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém megye. *Nyugat-Dunántúl*: Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye. *Dél-Dunántúl*: Baranya, Somogy, Tolna megye. *Észak-Magyarország*: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megye. *Észak-Alföld*: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. *Dél-Alföld*: Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye.

összefüggés az alapterület tekintetében, hiszen joggal várhatnánk el, hogy a nagyobb lélekszámú óriásfaluban nagyobb alapterületű kulturális intézmény legyen, ezzel szemben azt tapasztaljuk, hogy az alapterület szempontjából is szinte ugyanaz a rangsor, mint a könyvtárak és a szolgáltatóhelyek száma szerint, vagyis a legjobb mutatókat a dunántúli megyék adják: Vas, Zala, Veszprém és Somogy. Keletről furcsa módon egyedül Nógrád megye furakodott be az „elit” csapatba, amelyik pedig általában nem szokott az élmezőnybe tartozni. Érdekes a helyzete Pest megyének, amely mind a négy szempontból a leghátrányosabbak között található. Magyarázatul szolgálhat, hogy ebből a megyéből hiányzik a megfelelő nagyságrendű megyei könyvtár, sőt hiányoznak az igazán nagy méretű városok is, amelyek felfelé húzhatnák az adatokat.

6. táblázat

A települési könyvtárak adatai megyénként I.
2002

A könyvtárak száma 10 000 lakosra számítva		A szolgáltatóhelyek száma 10 000 lakosra számítva		Alapterület (m ²) 100 lakosra számítva		Főfoglalkozású könyvtárosok 10 000 lakosra számítva	
Csongrád	1,44	Hajdú-Bihar	2,06	Pest	2,89	Tolna	2,86
Hajdú-Bihar	1,54	Pest	2,07	Hajdú-Bihar	2,97	Pest	3,00
Pest	1,69	Békés	2,51	Komárom-E.	3,42	Komárom-E.	3,15
Jász-Nagykun-Sz.	1,86	Csongrád	2,64	Fejér	3,73	Győr-Moson-S.	3,22
Békés	1,88	Jász-Nagykun-Sz.	2,67	Szabolcs-Sz.-B.	4,05	Szabolcs-Sz.-B.	3,29
Bács-Kiskun	2,24	Bács-Kiskun	2,71	Győr-Moson-S.	4,53	Heves	3,33
Komárom-E.	2,40	Komárom-E.	2,89	Jász-Nagykun-Sz.	4,72	Hajdú-Bihar	3,46
Fejér	2,46	Fejér	2,99	Borsod-Abaúj-Z.	4,88	Baranya	3,52
Borsod-Abaúj-Z.	3,57	Heves	3,96	Csongrád	5,04	Fejér	3,64
Heves	3,58	Borsod-Abaúj-Z.	4,06	Bács-Kiskun	5,09	Borsod-Abaúj-Z.	3,73
Szabolcs-Sz.-B.	3,65	Szabolcs-Sz.-B.	4,36	Baranya	5,14	Somogy	3,75
Győr-Moson-S.	4,12	Győr-Moson-S.	5,08	Heves	5,17	Bács-Kiskun	3,87
Tolna	4,32	Tolna	5,85	Tolna	5,23	Vas	3,89
Nógrád	5,79	Baranya	6,35	Békés	5,66	Zala	3,90
Veszprém	5,98	Nógrád	6,50	Somogy	6,25	Veszprém	3,99
Baranya	6,03	Veszprém	6,95	Veszprém	6,35	Nógrád	4,30
Somogy	7,22	Somogy	7,98	Zala	6,57	Békés	4,44
Zala	8,00	Vas	8,60	Nógrád	6,59	Jász-Nagykun-Sz.	4,55
Vas	8,08	Zala	8,86	Vas	6,96	Csongrád	4,90

Kevésbé kellene befolyásoló tényezőnek lennie a településszerkezetnek a lakosokra számított állománynövekedés szempontjából. A 7. táblázatban mégis azt látjuk, mintha a dunántúli megyék lakosainak több és drágább új könyv járna, mint a keleti megyékben lakóknak. Zala és Somogy megye mindkét szempontból az élen jár, de kedvezőek a mutatói Vas, Győr-Moson-Sopron és Veszprém me-

gyének is. Az állománygyarapodás tekintetében Szabolcs-Szatmár-Bereg vezet: ezer lakosra 217 új dokumentum jut, azonban ha a ráfordított összeget is megnézzük, akkor ugyancsak elszomorító képet kapunk, hiszen lakosonként mindössze évi 159 forint jut erre a célra, szemben például az élen járó Zala megyével, ahol ez az összeg 278 forint.

7. táblázat

A települési könyvtárak adatai megyénként 2.
2002

Állománygyarapodás 1000 lakosra számítva		Állománygyarapításra fordított összeg 1 lakosra számítva (Ft)		Befratkozott olvasók száma 100 lakosra számítva (%)		Kölcsönzött dokumentumok száma 1 lakosra számítva	
Komárom-E.	100	Csongrád	134	Komárom-E.	12,17	Komárom-E.	2,64
Békés	104	Borsod-Abaúj-Z.	143	Győr-Moson-S.	12,98	Tolna	2,70
Borsod	105	Hajdú-Bihar	144	Pest	13,34	Nógrád	2,73
Hajdú-Bihar	108	Baranya	149	Vas	13,44	Győr-Moson-S.	2,91
Baranya	112	Nógrád	156	Borsod-Abaúj-Z.	13,77	Szabolcs-Sz.-B.	3,18
Pest	114	Szabolcs-Sz.-B.	159	Baranya	14,21	Fejér	3,34
Fejér	119	Komárom-E.	162	Tolna	14,38	Pest	3,38
Bács-Kiskun	124	Békés	171	Heves	14,97	Baranya	3,39
Jász-Nagykun-Sz.	126	Győr-Moson-S.	176	Szabolcs-Sz.-B.	15,20	Bács-Kiskun	3,40
Heves	127	Bács-Kiskun	177	Hajdú-Bihar	15,32	Heves	3,42
Nógrád	135	Jász-Nagykun-Sz.	185	Fejér	15,52	Békés	3,56
Vas	135	Pest	198	Csongrád	15,79	Vas	3,56
Csongrád	137	Veszprém	199	Jász-Nagykun-Sz.	17,02	Zala	3,56
Tolna	147	Fejér	200	Bács-Kiskun	17,10	Veszprém	3,59
Veszprém	157	Tolna	202	Békés	17,24	Borsod-Abaúj-Z.	3,62
Győr-Moson-S.	159	Vas	205	Somogy	17,58	Csongrád	3,63
Zala	180	Heves	211	Zala	17,74	Hajdú-Bihar	3,78
Somogy	181	Somogy	271	Nógrád	17,93	Somogy	4,00
Szabolcs-Sz.-B.	217	Zala	278	Veszprém	18,64	Jász-Nagykun-Sz.	4,28

Nógrád megye részletes elemzést érdemelne, annyira ellentmondásosak a mutatói. Egyértelműen az élmezőnyben helyezkedik el a lakosok számához viszonyított könyvtárak száma, a könyvtári alapterületek nagysága, valamint a beiratkozott olvasók aránya tekintetében, ugyanakkor nagyon kedvezőtlen a helyzet az egy lakosra jutó állománygyarapítási összeg, valamint a kölcsönzött dokumentumok tekintetében. Valószínűleg a könyvtárápületek megmaradtak azokból az időkből, amikor a helyi bányászat és ipar még a fénykorát élte, a lakosságban is megmaradt még a könyvtárlátogatási kedv, de mindezekhez nem párosul megfelelő nagyságrendű állománygyarapítási összeg, amelynek következtében az állomány egyre jobban elavul, és mindez megmutatkozik a kölcsönzött dokumentumok számának csökkenésében.

Jelen dolgozatunk kereteit meghaladja, hogy valamennyi megyét külön-külön elemezzük, ám a fenti adatsorok segítségével a helyi viszonyokat jól ismerő szakemberek bátran megethetik ezt.

A gazdálkodás adatai

Az egy könyvtárra jutó átlagos költségvetést – legalábbis a 8. táblázat adataiból úgy tűnik – leginkább az adott térség településszerkezete határozza meg. Az aprófalvas régiókban (Dél- és Nyugat-Dunántúl, Észak-Magyarország) ez a mutató konzekvensen alacsony, míg az alföldi régiókban magas. A többi mutató függetlennek látszik a településszerkezettől. A könyvtárhasználat és a dokumentumkölcsonzés költségének szóródása sokkal alacsonyabb, mint az átlagos költségvetésé, és az eltérések magyarázatára sem könnyű érveket találni. Mindenesetre szembeűnő, hogy Nógrád és Veszprém megyében mindkét érték meglehetősen magas – tehát egy-egy könyvtárhasználat, illetve dokumentumkölcsonzés viszonylag sokba kerül. A könyvtárhasználat átlagos költsége magasnak tűnik még Jász-Nagykun-Szolnok és Pest megyében, saját régióján belül viszont alacsony Zala megyében.

8. táblázat

A települési könyvtárak átlagos költségvetése 2002-ben

Megye	Átlag költségvetés	A könyvtárhasználat költsége	A dokumentumkölcsonzés költsége	Az állománygyarapításra fordított összeg aránya	A fenntartói finanszírozás aránya
Pest	7 692	899	385	15.16	79.97
Fejér	5 855	875	431	13,85	85.61
Komárom-Esztergom	5 179	883	471	12,99	83.69
Veszprém	3 134	923	522	10,62	71.97
Győr-Moson-Sopron	3 383	889	479	12,60	81.97
Vas	2 167	849	492	11,70	81.64
Zala	2 253	780	506	15,41	86.30
Baranya	2 025	696	361	12,22	80.57
Somogy	2 362	716	426	15,88	81.58
Tolna	3 181	665	508	14,72	82.46
Borsod-Abaúj-Zemplén	3 452	604	340	11,65	84.17
Heves	3 624	743	380	16,28	85.71
Nógrád	2 713	895	576	9,94	79.78
Hajdú-Bihar	8 170	562	334	11,45	82.23
Jász-Nagykun-Szolnok	8 632	949	376	11,52	84.22
Szabolcs-Szatmár-Bereg	3 053	627	347	14,44	73.53
Bács-Kiskun	6 000	641	395	13,17	83,55
Békés	8 405	673	443	10,86	80.73
Csongrád	10 413	529	414	8,94	83,85

Az éves költségvetésen belül az állománygyarapításra fordított összeg aránya jelentősen elmarad az országos átlagtól Csongrád és Nógrád megyében, a legma-

gasabb értéket Heves, Somogy, Zala és Pest megyében találjuk. A fenntartói finanszírozás aránya viszont Veszprém és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legalacsonyabb, míg Zala és Fejér megyében a legmagasabb.

Régiós és megyei változások

Ha az elmúlt egy év változásait szemügyre vesszük, azt tapasztaljuk, hogy 2001-hez képest 2002-ben összesen 265-tel több működő könyvtárt regisztráltak. A statisztikai adatszolgáltatásba frissen belépő könyvtárak azonban nem egyenletesen oszlanak meg a különböző megyékben, hanem elsősorban az aprófalvas területeken összpontosulnak (9. táblázat). Baranya megyében például 71 új adatszolgáltató könyvtár van, Borsodban 34, Somogyban pedig 32, ugyanakkor az alföldi megyékben – mint például Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Békés, Bács-Kiskun – alig találni növekedést, sőt Csongrád megyében egy könyvtárral kevesebbet jelentettek, mint korábban.

9. táblázat

Települési könyvtárak száma

Megye	2001	2002	Különbség (2002–2001)
Bács-Kiskun	112	119	7
Baranya	155	226	71
Békés	69	74	5
Borsod-Abaúj-Zemplén	206	240	34
Budapest	12	6	-6
Csongrád	61	60	-1
Fejér	102	103	1
Győr-Moson-Sopron	152	175	23
Hajdú-Bihar	81	83	2
Heves	107	115	8
Jász-Nagykun-Szolnok	79	79	0
Komárom-Esztergom	72	74	2
Nógrád	102	124	22
Pest	157	170	13
Somogy	207	239	32
Szabolcs-Szatmár-Bereg	198	200	2
Tolna	97	104	7
Vas	194	214	20
Veszprém	209	216	7
Zala	218	232	14
Összesen:	2590	2853	263

A korábban már vázolt tendenciák természetesen nem egyforma mértékben mutatkoztak az ország valamennyi régiójában. A 10–11. táblázatból kiolvashatjuk, hogy öt év alatt milyen változások következtek be az egyes régiókban, azokon belül pedig az egyes megyékben.

Megye	A könyvtárak száma 10 000 lakosra számítva			A szolgáltatóhelyek száma 10 000 lakosra számítva			Alapterület (m ²) 100 lakosra számítva			Főfoglalkozású könyvtárosok 10 000 lakosra számítva		
	1998	2002	Változás (%)	1998	2002	Változás (%)	1998	2002	Változás (%)	1998	2002	Változás (%)
Pest	1,68	1,69	100,6	2,04	2,07	101,5	2,63	2,89	109,9	2,48	3,00	121,0
Fejér	2,44	2,46	100,8	2,69	2,99	111,2	3,69	3,73	101,1	3,26	3,64	111,7
Komárom-Esztergom	2,42	2,40	99,2	2,81	2,89	102,8	3,52	3,42	97,2	2,87	3,15	109,8
Veszprém	6,40	5,98	93,4	7,44	6,95	93,4	6,02	6,35	105,5	3,36	3,99	118,8
Győr-Moson-Sopron	4,08	4,12	101,0	4,32	5,08	117,6	6,83	4,53	66,3	3,14	3,22	102,5
Vas	7,69	8,08	105,1	8,43	8,60	102,0	6,02	6,96	115,6	3,54	3,89	109,9
Zala	7,87	8,00	101,7	8,75	8,86	101,3	5,23	6,57	125,6	3,95	3,90	98,7
Baranya	3,56	6,03	169,4	3,84	6,35	165,4	3,83	5,14	134,2	3,51	3,52	100,3
Somogy	7,23	7,22	99,9	8,04	7,98	99,3	5,79	6,25	107,9	3,43	3,75	109,3
Tolna	4,53	4,32	95,4	4,69	5,85	124,7	4,83	5,23	108,3	2,73	2,86	104,8
Borsod-Abaúj-Zemplén	3,27	3,57	109,2	3,80	4,06	106,8	4,13	4,88	118,2	3,20	3,73	116,6
Heves	3,55	3,58	100,8	4,07	3,96	97,3	4,40	5,17	117,5	3,33	3,33	100,0
Nógrád	5,69	5,79	101,8	6,28	6,50	103,5	6,60	6,59	99,8	3,99	4,30	107,8
Hajdú-Bihar	1,53	1,54	100,7	2,06	2,06	100,0	2,81	2,97	105,7	3,18	3,46	108,8
Jász-Nagykun-Szolnok	1,93	1,86	96,4	2,96	2,67	90,2	4,58	4,72	103,1	4,36	4,55	104,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	3,23	3,65	113,0	3,51	4,36	124,2	3,46	4,05	117,1	2,74	3,29	120,1
Bács-Kiskun	2,21	2,24	101,4	2,77	2,71	97,8	4,77	5,09	106,7	3,76	3,87	102,9
Békés	1,85	1,88	101,6	2,28	2,51	110,1	5,49	5,66	103,1	4,20	4,44	105,7
Csongrád	1,40	1,44	102,9	2,69	2,64	98,1	4,48	5,04	112,5	4,50	4,90	108,9

Megye	Beíratkozott olvasó/ 100 lakos			Állománygyarapodás (db/1000 lakos)			Állománygyarapítás összege (Ft/1 lakos)			Kölcsönzött dokumentumok száma (db/lakos)		
	1998	2002	Változás (%)	1998	2002	Változás (%)	1998	2002	Változás (%)	1998	2002	Változás (%)
Pest	12	13	111	110	114	104	105	198	188	3,11	3,38	108,7
Fejér	14	16	109	122	119	98	125	200	159	3,35	3,34	99,7
Komárom-Esztergom	12	12	103	120	100	84	122	162	132	2,99	2,64	88,3
Veszprém	19	19	100	165	157	95	131	199	153	3,59	3,59	100,0
Győr-Moson-Sopron	13	13	100	112	159	142	108	176	163	3,51	2,91	82,9
Vas	13	13	100	161	135	83	107	205	192	3,88	3,56	91,8
Zala	17	18	104	177	180	102	161	278	172	3,03	3,56	117,5
Baranya	14	14	100	123	112	92	78	149	192	2,98	3,39	113,8
Somogy	17	18	103	165	181	110	187	271	145	3,99	4,00	100,3
Tolna	14	14	100	145	147	101	126	202	160	3,00	2,70	90,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	11	14	123	130	105	81	84	143	171	3,66	3,62	98,9
Heves	15	15	100	115	127	111	107	211	198	3,65	3,42	93,7
Nógrád	15	18	122	155	135	87	121	156	130	3,01	2,73	90,7
Hajdú-Bihar	16	15	97	96	108	112	95	144	152	3,95	3,78	95,7
Jász-Nagykun-Szolnok	14	15	109	148	126	85	131	185	141	4,57	4,28	93,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	16	17	109	127	217	171	91	159	175	3,22	3,18	98,8
Bács-Kiskun	15	17	112	133	124	93	128	177	138	3,56	3,40	95,5
Békés	17	17	100	156	104	67	116	171	148	3,63	3,56	98,1
Csongrád	16	16	100	132	137	103	94	134	143	4,51	3,63	80,5

A beíratkozott olvasók aránya országosan 8 százalékponttal nőtt, azonban éppen azokban a régiókban volt a legerőteljesebb növekedés, amelyekben korábban kedvezőtlen képet mutattak az adatok: Pest megyében, valamint az észak-magyarországi régióban. Az ezer lakosra számított éves állománygyarapodás mértéke hasonló képet mutat, hiszen az öt évvel korábbi időszakban – Pest megye után – a legrosszabb mutatóval rendelkező észak-alföldi régióban volt a legintenzívebb az előrelépés: az országos 5 százalékpontos növekedési aránnyal szemben 26 százalékpont. Ugyanakkor az országos tendenciákkal szemben három régióban (Észak-Magyarország, Dél-Alföld, Kelet-Dunántúl) csökkenést figyelhetünk meg! Érdemes kiemelni a nyugat-dunántúli régiót, hiszen a lakosságra vetített állománygyarapítás mértékének szempontjából öt évvel ezelőtt is az első volt, és ezt a pozícióját sikerült megtartania. Az egy lakosra jutó állománygyarapítás összege tekintetében ugyancsak a nyugat-dunántúli régió mutatja a legmagasabb összeget (219 Ft/lakos), és a növekedés aránya is itt a második legmagasabb (egyedül Pest megye előzi meg).

Összességében a régiónkénti változásokról elmondhatjuk, hogy egyrészt a korábban kedvezőtlen helyzetű területek sokat hoztak hátrányukból (Pest megye, Észak-Magyarország, Észak-Alföld), másrészt megfigyelhetjük, hogy a korábban is kedvező helyzetű területek sikeresen megőrizték, illetve növelték kedvező pozíciójukat (Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl). Ha azonban alaposabban szemügyre vesszük a táblázatunkat, azt is látjuk, hogy a régiókon belül óriási eltéréseket mutatnak az egyes megyék mind a fejlődés ütemét, mind pedig a legutóbbi statisztikai adatgyűjtés eredményét tekintve. A fejlődés mindhárom mutató alapján az észak-alföldi régió belül Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legdinamikusabb, az észak-magyarországi főleg Heves megye jeleskedik, Nyugat-Dunántúlon pedig Zala megye mutat kiugró értékeket.

Ha csak a 2002-es adatokat nézzük, látható, hogy az egy főre jutó beíratkozott olvasók tekintetében saját régióján belül Veszprém megye, Zala, Somogy és Nógrád megye mutat kiugró értéket; az ezer főre számított éves állománygyarapodás tekintetében Szabolcs, Somogy és Veszprém megye jeleskedik; a lakosságra vetített állománygyarapítás összege tekintetében ugyancsak Zala és Somogy megyék vannak jó pozícióban.

A megyei könyvtárak adatai

Az eddigieknél is nehezebb feladatra vállalkozunk, ha nem csak a megyék vagy régiók, hanem az egyes könyvtárak mutatószámait akarjuk összevetni. Elemzésünk utolsó fejezetében mégis erre teszünk kísérletet, hangsúlyozva, hogy ezek az összehasonlítások csupán iránymutatásul szolgálnak, és semmiképpen nem alkalmasak értékítélet kialakítására. Az elemzésünk tárgyául kiválasztott mutatók ráadásul önmagukban is problémásak. Az első két megvizsgált mutató azt jelzi, hogy az egyes könyvtárakban hogyan aránylik az állománygyarapítás, illetve a fenntartói támogatás összege a könyvtár összköltségéhez, a harmadik pedig a könyvtárak telítettségére ad jelzőszámot, vagyis azt mutatja, hogy egy négyzetméter alapterületre átlagosan hány darab dokumentum jut.

Az adott év pénzügyi támogatottsága – tudjuk jól – mindig sok mindentől függ, például az éppen elnyert pályázati és célzott támogatásoktól, a megvalósuló be-

ruházásoktól stb. Az sem biztos, hogy a zsúfoltság mutatószáma a lényegre mutat, hiszen csupán a dokumentumok számán alapul, és nem veszi figyelembe a méretüket. Tehát a következő elemzések csupán tájékoztató jellegűek, esetleg kiindulópontot jelenthetnek más, több szempontú elemzésekhez.

A 12. táblázat az állománygyarapítás és az összes költségvetés viszonyát mutatja százalékos arányban, összehasonlítva az 1998-as adatokat a 2002-essel. Az arányokban bekövetkezett legnagyobb „zuhanás” a veszprémi megyei könyvtárban érzékelhető (19,68 százalékról 7,41 százalékra!), amelynek magyarázata lehet az állománygyarapítás összegének csaknem megduplázódása csakúgy, mint a könyvtárfelújítással járó költségvetés kiszámíthatatlansága. Nagy mértékű a mutatószám csökkenése Szekszárdon (5,25%), Kaposvárott (4,7%), Szolnokon (4,38), Tatabányán (4,31%) és Debrecenben (4,25%). Az adatokból kitűnik, hogy a vizsgált könyvtárak között mindössze öt olyat találunk, amelyben a vizsgált időszak alatt nőtt az állománygyarapítás összegének aránya a többi költséghez viszonyítva. Egerben ez az elmozdulás alig kimutatható (0,32%), valamivel magasabb Szegeden (0,91%), közepes mértékű Nyíregyházán (1,32%) és Kecskeméten (1,68%), és a legmagasabb Pécsen (2,46%).

12. táblázat

Az állománygyarapításra fordított összeg aránya az éves összköltséghez viszonyítva (%)

Megyei könyvtárak	1998			2002		
	Állománygyarapítás összege (1000 Ft)	Éves összköltség (1000 Ft)	Mutatószám (%)	Állománygyarapítás összege (1000 Ft)	Éves összköltség (1000 Ft)	Mutatószám (%)
Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém	7 765	39 449	19,68	13 195	178 021	7,41
József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya	10 347	66 819	15,49	12 582	112 583	11,18
Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Eger	10 687	73 750	14,49	18 975	128 086	14,81
Versey Gyula Megyei Könyvtár, Szolnok	13 738	96 632	14,22	15 818	160 815	9,84
Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár, Debrecen	11 203	79 857	14,03	14 607	149 380	9,78
Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár	14 950	107 033	13,97	17 752	191 424	9,27
Pest Megyei Könyvtár, Szentendre	7 013	512 390	13,69	11 275	117 147	9,62
Illyés Gyula Könyvtár, Szekszárd	7 663	59 060	12,97	8 883	115 037	7,72
Berzsenyi Dániel Könyvtár, Szombathely	1 140	91 550	12,45	16 913	145 367	11,63
Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár	10 751	87 795	12,25	17 610	153 065	11,50
Deák Ferenc Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg	8 649	75 533	11,45	9 530	115 562	8,25
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr	9 764	91 260	10,70	12 458	153 220	8,13
Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba	10 497	105 301	9,97	13 687	194 130	7,05
II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc	10 017	104 599	9,58	17 088	196 455	8,70
Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét	16 411	171 713	9,56	27 636	245 814	11,24

A táblázat folytatódik!

Megyei könyvtárak	1998			2002		
	Állománygyarapítás összege (1000 Ft)	Éves összköltség (1000 Ft)	Mutatószám (%)	Állománygyarapítás összege (1000 Ft)	Éves összköltség (1000 Ft)	Mutatószám (%)
Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyíregyháza	8 224	98 841	8,32	18 919	196 310	9,64
Csorba Győző Megyei Könyvtár, Pécs	7 212	89 113	8,09	15 017	142 297	10,55
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged	12 000	203 222	5,90	18 685	274 528	6,81
Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján	4 871	87 683	5,56	5 096	148 582	3,43

A 13. táblázat a fenntartói finanszírozás arányát mutatja az összköltségen belül. Látható, hogy milyen nagy az adatok szóródása a különböző megyei könyvtárak között: a zalaegerszegi megyei könyvtárban 1998-ban a fenntartó az összköltségek több mint 88 százalékát fedezte, a Veszprém és a Pest megyei könyvtárban pedig ez az arány még a 60 százalékot sem érte el. A fenntartó szerepvállalásának növekedése 2002-ben legmagasabb arányban a veszprémi könyvtárban figyelhető meg, míg a legerőteljesebb csökkenés Nyíregyházán és Miskolcon történt.

13. táblázat

**A fenntartói finanszírozás aránya
az éves összköltséghez viszonyítva (%)**

Megyei könyvtárak	1998			2002		
	A fenntartói támogatás összege (1000 Ft)	A könyvtár éves összköltségvetése (1000 Ft)	Mutatószám (%)	A fenntartói támogatás összege (1000 Ft)	A könyvtár éves összköltségvetése (1000 Ft)	Mutatószám (%)
Deák Ferenc Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg	66 838	75 533	88,49	96 315	115 562	83,34
Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Eger	63 688	73 750	86,36	106 433	128 086	83,09
Csorba Győző Megyei Könyvtár, Pécs	73 597	89 113	82,59	108 255	142 297	76,08
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged	165 160	203 222	81,27	218 429	274 528	79,57
II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc	84 412	104 599	80,70	145 648	196 455	74,14
Illyés Gyula Könyvtár, Szekszárd	47 556	59 060	80,52	95 903	115 037	83,37
Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár	69 842	87 795	79,55	119 033	153 065	77,77
Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok	75 399	96 632	78,03	123 872	160 815	77,03
Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyíregyháza	76 851	98 841	77,75	135 207	196 310	68,87
Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár, Debrecen	61 970	79 857	77,60	112 854	149 380	75,55
József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya	51 712	66 819	77,39	86 217	112 583	76,58
Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét	130 975	171 713	76,28	190 407	245 814	77,46

A táblázat folytatódik!

Megyei könyvtárak	1998			2002		
	A fenntartói támogatás összege (1000 Ft)	A könyvtár éves összköltségvetése (1000 Ft)	Mutatószám (%)	A fenntartói támogatás összege (1000 Ft)	A könyvtár éves összköltségvetése (1000 Ft)	Mutatószám (%)
Berzsenyi Dániel Könyvtár, Szombathely	69 267	91 550	75,66	120 194	145 367	82,68
Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár	80 144	107 033	74,88	147 110	191 424	76,85
Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján	65 404	87 683	74,59	114 617	148 582	77,14
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr	67 081	91 260	73,51	112 807	153 220	73,62
Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba	75 787	105 301	71,97	139 750	194 130	71,99
Pest Megyei Könyvtár, Szentendre	30 324	51 239	59,18	74 464	117 147	63,56
Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém	222 430	394 487	56,38	122 057	178 021	68,56

A 14. táblázat jól mutatja egyrészt a különböző helyszínek közötti arányeltolódást, másrészt azt is, hogy miként csökken a zsúfoltság egy-egy könyvtárbővítés vagy új könyvtárpépület átadása után. Békéscsabán, Salgótarjánban és Kecskeméten öt év alatt alig változott a zsúfoltsági mutató, ugyanakkor óriási mértékben csökkent Szombathelyen, Kaposváron és Veszprémben. Tovább nőtt a zsúfoltság azokban a könyvtárakban, amelyekben korábban sem volt túl kedvező a helyzet: Tataháyan, Debrecenben, Szekszárdon. Pécsen. Lényegében nem változott a helyzet a korábban középmezőnyben elhelyezkedő könyvtárakban: Eger, Zalaegerszeg, Székesfehérvár, Szentendre, Szeged, Nyíregyháza, Szolnok. Ugyanakkor Győrben és Miskolcon az elmúlt öt évben valamelyest csökkent a zsúfoltság.

14. táblázat

Zsúfoltság (állomány/alapterület)

Megyei könyvtárak	1998			2002		
	Állomány (db)	Alapterület (m ²)	Mutatószám (db/m ²)	Állomány (db)	Alapterület (m ²)	Mutatószám (db/m ²)
Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba	278 885	6 360	43,85	291 912	6 580	44,36
Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján	288 694	5 410	53,36	272 898	4 758	57,36
Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét	466 315	8 684	53,70	450 767	8 611	52,35
Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém	419 430	4 700	89,24	272 580	4 700	58,00
Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok	400 106	4 455	89,81	435 747	4 577	95,20
Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyíregyháza	370 057	3 719	99,50	440 806	3 862	114,14
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged	864 702	8 518	101,51	885 672	8 518	103,98

A táblázat folytatódik!

Megyei könyvtárak	1998			2002		
	Állomány (db)	Alapterület (m ²)	Mutatószám (db/m ²)	Állomány (db)	Alapterület (m ²)	Mutatószám (db/m ²)
Pest Megyei Könyvtár, Szentendre	140 746	1 313	107,19	158 367	1 465	108,10
Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár	280 647	2 390	117,43	302 182	2 390	126,44
Csorba Győző Megyei Könyvtár, Pécs	347 760	2 851	121,98	418 216	2 851	146,69
Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár	444 515	3 395	130,93	307 927	4 577	67,28
Deák Ferenc Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg	252 370	1 920	131,44	267 213	1 920	139,17
II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc	561 578	4 200	133,71	566 204	5 000	113,24
Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Eger	256 530	1 750	146,59	252 089	1 750	144,05
József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya	285 229	1 830	155,86	315 756	1 829	172,64
Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár, Debrecen	274 516	1 647	166,68	293 474	1 647	178,19
Berzsényi Dániel Könyvtár, Szombathely	458 748	2 710	169,28	384 172	4 901	78,39
Ilyés Gyula Könyvtár, Szekszárd	288 900	1 610	179,44	305 849	1 677	182,38
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr	629 266	2 800	224,74	459 238	2 370	193,77

Összefoglaló

A legfontosabb mutatók alapján elmondhatjuk, hogy a hazai közkönyvtárakat érintő korábbi kedvezőtlen tendenciák szelődülni látszanak. Az utóbbi években nőtt a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak száma, a könyvtárak alapterülete, a beíratkozott olvasók száma, a kölcsönzések és a könyvtárhasználatok száma. Ugyanakkor az egyes mutatók korántsem egyenletesen oszlanak meg a különböző régiókban, megyékben és megyei könyvtárakban. Az adatsorok mögött meghúzódó magyarázatokat, az eltérések valós okait csak célzott kutatásokkal lehetne felderíteni.

Választ kellene keresni többek között arra kérdésre, miként befolyásolják a fejlesztési források elosztását a helyi gazdasági, társadalmi, politikai viszonyok, a településszerkezet sajátosságai, a könyvtár marketing- és lobbis tevékenysége, a valós partneri elvárások és igények. Tanácsos lenne több faktorú összehasonlító módszert kidolgozni a könyvtári benchmarking elősegítésére. Ki kellene dolgozni könyvtártípusonként a fenntartó részéről minimálisan elvárható feltételrendszert. Előrejelzést kellene felvázolni a könyvtári trendek irányultságáról, a partneri igények várható változásairól, a könyvtári rendszer esetleges átstrukturálódásáról. Ki kellene dolgozni, hogy mindezt hogyan befolyásolják a belső (társadalmi, gazdasági) és a külső (uniós csatlakozás) körülmények változásai.

Mindezen kérdések megválaszolásához a statisztikai adatok elemzése csupán egyetlen módszer, amelyet az egyéb forrásanyagok átgondolt, szakmailag meg-alapozott elemzésével, valamint önálló kutatásokkal lehet teljessé tenni.

Vidra Szabó Ferenc